

*Vėžlių Kalno brangakmenių
guolių fabrikas*

TOMAS VAŽAŠKAS pastatė po pažasčia laikytą termosą ant plieninio stalo greta savo nutrinkto portfelio. Darbinę striukę pakabino ant kėdės, pietų dėžutę padėjo ant šaltos palangės. Kai nusiėmė muštą žieminę kepurę su snapeliu, iš jos iškrito laukinės obels vaisius. Jo dukters Fijos dovana. Tomas pagavo obuolį, padėjo ant stalo ir pasigėrėjo. Tada pasižymėjo darbo laiko kortelę. Buvo vidurnaktis. Tomas pasiėmė raktų ryšulį, darbinį žibintuvėlį ir apėjo pirmą aukštą.

Šioje visados tylioje erdvėje Vėžlių Kalno moterys leisdavo savo dienas palinkusios prie darbo, krintant ryškiai stalinių lempų šviesai. Jos tvirtindavo mažytes rubino, safyro ar ne tokio vertingo granato dalelytes ant plono stataus veleno, šitaip paruošdamos gręžti. Čia pagamintus brangakmenių guolius Gynybos ministerija naudojo amunicijai, o įmonė „Bulova“ – laikrodžiams. Kai pastatė fabriką, netoli rezervacijos pirmą kartą atsirado pramoninio darbo ir dauguma šių trokštamų pareigybių atiteko moterims. Tikrinant rankų miklumą jų rezultatai buvo kur kas geresni nei vyrų.

Vyriausybė šį savo žingsnį siejo su indėnų temperamentu ir įgūdžiais siuvinėti karoliukus. Savo ruožtu Tomas manė, kad sprendimą lėmė aštrios akys – jo genties moterys žvilgsniu galėjo perverti lyg ietimi. Jam pasisekė, kad gavo šį darbą. Tomas buvo protingas ir sąžiningas, bet jau nebe jaunas ir lieknas. Jis gavo šį darbą, nes buvo patikimas ir nėrėsi iš kailio stengdamasis viską atlikti kuo tobuliau. Tomas apeidavo fabriką nuodugnai ir kruopščiai patikrindamas visas pakampes.

Bežingsniuodamas jis patikrino gręžimo salę, durų spynas, įjungė ir išjungė šviesą. Norėdamas palaikyti kraujo apytaką vienu metu Tomas sušoko trumpą įmantrų šokį, paskui perėjo prie Raudonosios upės džigo. Pražvalėjęs žengė pro sutvirtintas duris į plovyklos rūgštimi salę, kur rikiavosi eilės numeruotų menzūrų, spaudimo diskas, žarnos, kriauklė, plovyklos. Jis patikrino kabinetus, žaliomis ir baltomis plytelėmis klotas išvietes, galiausiai grįžo į mašinų cechą. Jo stalą apšvietė lempa, kurią jis kadaise rado sugedusią ir pataisė, kad jos šviesoje galėtų skaityti, rašyti, mąstyti ir retkarčiais pliaukštelėti sau bevaikydamas miegą.

TOMAS BUVO pavadintas ondatros, *wazhashk*, garbei – tai kuklus, sunkiai dirbantis, vandenį mėgstantis graužikas. Pelkių pilnoje rezervacijoje ondatrų galėjai sutikti kiekvienoje pakampėje. Maži lankstūs gyvūnai išnirdavo iš vandens prieblandoje, nuolat tobulindavo savo olas ir ėsdavo (ak, kaip jos mėgo ėsti!) iš esmės viską, kas auga ir juda pelkėse. Ondatrų buvo daugybė ir jos niekuo ypatingu neišsiskyrė, bet kartu buvo be galo svarbios. Po didžiojo tvano būtent ondatra padėjo pertvarkyti žemę.

Ir, kaip paaiškėjo vėliau, dėl to vardas Tomui tiko tobulai.

Lydyti taukai ant duonos

LAUMĖ PARANTO užtepė klijų ant brangakmenio ruošinio ir pritvirtino prie metalinio pagrindo ruošdama gręžti. Tada įdėjo paruoštą akmenį į mažytę gręžimo lentelės angą. Kai būdavo įsiutusi, ji viską darydavo tobulai. Akys susitelkdavo, mintys nesiblaškydavo, kvėpavimas sulėtėdavo. Laumės pravardė jai prilipo dar vaikystėje dėl akių, kurių krašteliai buvo užriesti į viršų. Baigusi vidurinę mokyklą ji bandė visus priversti vadinti ją Patricija. Ne Patse, ne Pate, ne Pete. Bet šitaip į ją kreiptis atsisakė netgi geriausia draugė. Ir ta geriausia draugė dabar sėdėjo greta jos, taip pat į begalines eiles rikiuodama brangakmenių ruošinius. Ne taip greitai kaip Patricija, bet vis dėlto ji buvo antra pagal darbo spartumą tarp visų merginų ir moterų. Didelėje salėje buvo tylu, girdėjosi tik lempų zvimimas. Patricijos širdis ėmė plakti lėčiau. Ne, ji nebuvo Laumė, nors turėjo smulkią figūrą ir žmonės apie ją sakė, kad ji yra *wawiyazhinaagozi* – šis nekenčiamas žodis išvertus reiškė, kad ji atrodo žaviai. Patricija nebuvo žavi. Patricija turėjo darbą. Patricija buvo aukščiau visokių nemalonių nutikimų, tokių kaip tada, kai Bakis Diuvalis su draugais nusivežė ją bala žino kur

ir paskui pasakojo žmonėms, kad ji sutiko daryti kai ką, ko ji iš tiesų nedarė. Ir niekada nedarys. Ir tik pažiūrėkit į Bakį dabar. Nepasakysite, kad ji kalta dėl to, kas nutiko jo veidui. Patricija tokiais dalykais neužsiimdavo. Patricija norėjo būti aukščiau ir to nutikimo, kai po ilgų tėvo išgertuvių ant savo palaidinukės, kurią buvo palikusi džiūti virtuvėje, rado geltoną tulžies dėmę. Tėvas buvo namie, urzgė, spjaudėsi, erzino, raudėjo, grasino jos mažajam broliui Pokiui ir maldavo Laumės duoti dolerį, ne, ketvirtį, ne, dešimt centų. Netgi dešimties centų gaila? Jis pabandė sudėti nykštį ir smilių, bet pirštai nesusijungė. Ne, ji nebebuvo ta Laumė, kuri paslėpė peilį ir padėjo motinai nutempti tėvą ant sulankstomos lovos pašiūrėje, kur jis miegos, kol išgaruos visi nuodai.

Tą rytą Patricija apsvilkė senąją palaidinę, išėjo į pagrindinį kelią ir pirmą kartą važiavo į darbą su Doris Lauder ir Valentina Bliu. Jos geriausia draugė turėjo patį poetiškiausią vardą ir net nevadindavo jos Patricija. Valentina sėdėjo priekinėje keleivio sėdynėje.

– Laume, kaip ten ant galinės sėdynės? Tikiuosi, tau patogiu.

– Patricija, – pataisė ją draugė.

Valentina nieko neatsakė.

Valentina! Ji plepėjo su Doris Lauder apie tai, kaip iškepti tortą su kokosais ant viršaus. Kokosais. Ar čia kur nors tūkstančio mylių spinduliu yra nors gabaliukas kokoso? Valentina. Vilkinti geltonai raudoną sijoną. Graži lyg saulėlydis. Ji net negrįžtelėjo į draugę. Laikė naujomis pirštinėmis apmautas rankas taip, kad Patricija galėtų žiūrėti ir gėrėtis, tegul ir nuo galinės sėdynės. Paskui Valentina ėmė keistis su Doris patarimais, kaip iš servetėlės pašalinti raudonojo vyno dėmes. Ar Valentina kada nors turėjo servetėlių? Kada nors gėrė raudonojo vyno, išskyrus atvejus krūmynuose? Ir dabar ji elgiasi taip, lyg

nepažinotų Patricijos, nes Doris Lauder yra baltoji, naujokė jų fabrike, sekretorė, važinėjanti į darbą šeimos automobiliu. Doris pasisiūlė užsukti paimti Valentino, o ši atsakė: „Mano draugė Laumė irgi bus pakeliui, tad įeigu tu...“

Taigi Valentina pasirūpino, kad Doris paimtų ir ją: taip ir turi daryti geriausia draugė, tačiau po to ji nekreipė į Patriciją jokio dėmesio ir atsisakė vadinti ją tikruoju, per Sutvirtinimo sakramentą gautu vardu, kuriuo Patricija – gal ir nejauku tai sakyti, bet vis dėlto ji taip manė – šiame pasaulyje iškilis.

Misteris Valteris Voldas žingsniavo palei moterų eilę susidėjęs rankas už nugaros, vogčiomis stebėdamas jų darbą. Jis kas kelias valandas išeidavo iš savo kabineto ir patikrindavo kiekvieną skyrių. Misteris Voldas nebuvo senas, bet turėjo plonas ir girkždančias kojas. Jo keliai sutrūkčiodavo kiekviename žingsnyje. Šiandien nuo jo sklido netolygus šiugždėjimas. Galbūt dėl kelnių iš juodos blizgančios nelanksčios medžiagos. Kai jo batas paliesdavo grindis, dar pasigirdavo ir cyptelėjimas. Jis stabtelėjo už Patricijos. Rankoje laikė didinamąjį stiklą. Misteris Voldas kyštelėjo jai per petį prakaituotą, batų dėžę primenantį žandikaulį ir kvėptelėjo išsivadėjusia kava. Patricija dirbo toliau, jos pirštai nedrebėjo.

– Puikiai darbuojiesi, Patricija.

Girdėjai? Cha!

Jis nuėjo toliau. Šiugždesys. Cyptelėjimas. Bet Patricija nepasisuko ir nemirktelėjo Valentinai. Patricija nedžiūgavo. Ji juto, kad prasideda jos dienos, tad į apatinius buvo įsidėjusi švarų perlenktą skudurą. Netgi taip. Taip, netgi taip.

PUSIAUDIENI moterys ir keli fabrike dirbantys vyrai suėjo į mažą patalpą, kur turėjo būti valgykla. Virtuvė čia buvo įrengta, bet niekas dar nenusamdė virėjų, taigi darbuotojai sėsdavosi valgyti to, ką atsinešdavo. Kai kurios moterys maistą

nešiodavosi pietų dėžutėse, kai kurios – kibirėliuose nuo taukų. Kai kurios tiesiog atsinešdavo lėkštes, uždengtas maišeliu nuo miltų. Bet paprastai maistu iš lėkščių būdavo dalijamasi su kitais. Patricija turėjo kibirėlį nuo sirupo, geltoną, nugremžtą iki metalo, pilną žalios tešlos. Taip, tai tiesa. Ji pagriebė kibirėlį išeidama, taip išgąsdinta tėvo siautėjimo, kad išpuolė pro duris pamiršusi, jog prieš pusryčius ketino motinos keptuvėje išsikepti duonos. Ji net nespėjo papusryčiauti. Pastarąsias dvi valandas Patricija vis įtraukdavo pilvą, kad nutildytų gurgėjimą. Valentina, žinoma, vis tiek išgirdo. Bet dabar ji, be abejo, kalbasi su Doris. Patricija atsignybė tešlos ir suvalgė. Ne taip jau blogai. Valentina pažiūrėjo į Patricijos kibirėlį, pamatė tešlą ir nusijuokė.

– Pamiršau iškepti, – tarė Patricija.

Valentina pažvelgė į ją su gailesčiu, bet kita darbuotoja, ištekėjusi moteris vardu Seint Ana, išgirdusi Patricijos žodžius nusijuokė. Visi ėmė šnabždėtis, kad Patricija kibirėlyje atsinešė tešlos. Kad pamiršo ją iškepti. Patricija ir Valentina buvo jauniausios fabrike dirbančios merginos, priimtos į darbą iškart po vidurinės. Devyniolikos metų. Seint Ana pastūmė per stalą Patricijai sviestinę bandelę. kažkas perdavė avižinį sausainį. Doris davė pusę sumuštinio su kiauliena. Patricija papokštavo. Patricija jau ketino nusikvatoti ir mestelti dar vieną sąmojį.

– Visada teturėdavai taukais apteptos duonos, – tarė Valentina.

Patricija susičiaupė. Visi nutilo. Valentina bandė pasakyti, kad tai skurdžių maistas. Bet duoną su taukais, druska ir pipirais valgė visi.

– Skamba gerai. Kas nors turi gabaliuką? – paklausė Doris. – Atlaužkite truputį.

– Štai, – tarė Garbanė Džėj, dar vaikystėje taip praminta dėl plaukų. Pravardė prilipo, nors dabar jos plaukai buvo tiesūs.

Visi žiūrėjo, kaip Doris ragauja duonos su taukais.

– Neblogai, – nutarė ji.

Patricija su gailesčiu pažvelgė į Valentiną. O gal tai padarė Laumė? Šiaip ar taip, pietų pertrauka baigėsi ir jos pilvas nebegurgs visą popietę. Ji garsiai padėkojo visam stalui ir nuėjo į tualetą. Čia buvo dvi kabinos. Be Patricijos, tualete buvo tik Valentina. Patricija pažino jos rudus batukus su uždažytais nutrintomis vietomis. Jos abi pritūpė.

– Ak, ne, – tarė Valentina už perskyros. – Prasti popieriai.

Paskendusi savo mintyse Patricija atsidarė rankinę, paskui ištiesė Valentinai po medinę pertvara vieną iš savo sulankstytų skudurų. Jis buvo švarus, išbalintas. Valentina jį paėmė.

– Ačiū.

– Ačiū kam?

Pauzė.

– Ačiū tau, velniai rautų. Patricija. – Tada pasigirdo juokas. – Išgelbėjai mano šikną.

– Išgelbėjau tavo plokščią šikną.

Vėl juokas.

– Tavo šikna plokštesnė.

Pritūpusi ant klozeto Patricija įsidėjo naują įklotą. Panaudotą suvyniojo į tualetinį popierių, paskui į laikraštį, kurį nešiodavosi būtent šiuo tikslu. Tada išėjo iš kabinos paskui Valentiną ir įmetė skudurą į šiukšlių dėžės gilumą. Nusiplovė rankas milteliniu muilu, pasitaisė nuo prakaito apsaugančius pažastų įklotus, susilygino plaukus ir susirado lūpdažį. Kai ji išėjo iš tualetų, dauguma kitų jau dirbo. Patricija užsivilko darbinį chalata ir įjungė lempą.

IPUSĖJUS DIENAI ėmė diegti pečius. Pirštai sunkiai lankstėsi, o plokščioji šikna nutirpo. Kiekvienos eilės vadovė priminė moterims, kad reikia atsistoti, pasiražyti, sutelkti žvilgsnį

į tolimąją sieną. Paskui pavartyti akis. Vėl susitelkti į sieną. Kai akys pailsės, tada reikės imtis rankų, lankstyti pirštus, maigyti ištinusius sąnarius. O paskui grįžti prie lėto, ramaus, hipnotizuojančio darbo. Po kiek laiko nepermaldujamas skausmas sugrįžo. Bet jau beveik atėjo metas, kai kiekviena eilė viena po kitos turės penkiolikos minučių pertraukėlę, kad moterys galėtų nueiti į tualetą. Kelios nužingsniavo į valgomąjį parūkyti. Doris išvirė visų be galo branginamos kavos. Patricija gėrė stovėdama, laikydama lėkštutę rankoje. Kai vėl atsisėdo, pasijuto geriau ir susikaupė. Kol neskaudėjo nugaros ir pečių, ši hipnotizinė būseną galėjo trukti valandą ar net dvi. Tai primindavo Patricijai dienas, kai ji su motina siuvinėdavo karoliukus. Tada jos abi nugrimzdavo į ramaus susikaupimo karalystę. Tingiai kažką murmėdavo viena kitai, rankiodavo karoliukus, taikydavo į juos adatą. Brangakmenių fabrike moterys taip pat murmėdavo tarsi snūduriuodamos.

– Damos, prašau.

Misteris Voldas draudė kalbėtis. Bet jos vis tiek kalbėdavosi. Vėliau retai kada prisimindavo, ką viena kitai sakė, bet kalbėdavosi kiaurą dieną. Popietei baigiantis Džoisė Asiginak atnešė naujų mineralų, kuriuos reikėjo susmulkinti, ir darbas vis tęsėsi.

NAMO taip pat parvežė Doris Lauder. Šį kartą Valentina jau atsigrėžė bandydama įtraukti Patriciją į pokalbį, ir tai buvo į gera, nes Laumė norėjo nukreipti mintis nuo tėvo. Ar jis bus namie? Doris tėvai rezervacijoje turėjo ūkį. Jie nusipirko tą sklypą iš banko 1910 metais, kai žemė buvo viskas, ką indėnai galėjo parduoti. Parduok arba mirk. Pigiai parduodama žemė buvo visur reklamuojama. Rezervacijoje buvo tik keli ūkininkai tinkami žemės ruožai ir Lauderiai ten pasistatė aukštą sidabro spalvos siloso bokštą, kurį galėjai matyti visą kelią

važiuodamas iš miestelio. Doris pirmiausia paleido Patriciją, prieš tai pasisiūliusi abejotinos kokybės keliuku privežti iki pat namų, bet Patricija padėkojo ir atsisakė. Ji nenorėjo, kad Doris pamatytų apgriuvusias duris ir krūvas visokio šlamšto. O ir tėvas išgirstų mašinos burzgesį, išklupinėtų į lauką ir bandytų įkalbėti Doris nuvežti ją į miestelį.

Patricija nuėjo žole apaugusiu keliu, pastovėjo tarp medžių stebėdama, ar nesimato tėvo. Pašiūrės durys buvo pravertos. Ji tyliai priėjo ir pasilenkusi žengė pro namo duris. Tai buvo paprastas stačiakampis iš karčių ir purvo, neremontuotas, žemas ir palinkęs. Kažkodėl jos šeima niekada nepatekdavo į genties aprūpinimo būstu sąrašą. Viduje kūrenosi krosnis, Patricijos motina virė vandenį arbatai. Be tėvų, čia dar gyveno jos lieknasis brolis Pokis. Sesuo Vera pateikė paraišką Įdarbinimo ir persikėlimo biurui, o paskui su savo naujuoju vyru išvyko į Mineapolį. Jie gavo šiek tiek pinigų, kad galėtų įsikurti ir pereiti darbo mokymus. Daugelis tokių žmonių grįžo nepraėjus ir metams. Apie kai kuriuos daugiau nebuvo nė garso.

Vera garsiai ir linksmai juokdavosi. Patricijai trūko sesers gebėjimo viską pakeisti – ji prasklaidydavo namuose įtampą ir niūrumą. Vera iš visko pasijuokdavo, netgi pamazgų kibiro, į kurį jie šlapindavosi žiemos naktimis, ir motinos burnojimo, kai jos perlipdavo per brolio ar tėvo daiktus arba bandydavo ruošti valgyti, kai joms būdavo mėnesinės. Ji netgi juokdavosi iš jų tėvo, kai jis grįždavo namo *shkwebii*. „Siautėja lyg sumautas verdamas gaidys“, – kartą pasakė Vera.

Tėvas buvo namie, o Veros nebuvo, tad neliko kam pasakyti apie jo nusmukusias, diržo neprilaikomas kelnes arba susivėlusius netvarkingus plaukus. Neliko kas užsispaustų pirštais nosį ar žybtelėtų akimis. Neliko būdo nuslėpti nuolatinę gėdą dėl tėvo. Neliko kas jam atsikirstų. Ir taip toliau. Plūktos grindys lingavo po plonu linoleumu. Patricija nusinešė arbatą už

pakabintos antklodės, prie lovos, kurioje jos su seserimi miego-
davo nuo vaikystės. Čia buvo langas: geras dalykas pavasarį ir
rudeni, kai jos mėgdavo žiūrėti į miškus, ir siaubingas žiemą ir
vasarą, kai arba stipdavo iš šalčio, arba kraustydavosi iš proto
dėl musių ir uodų. Patricija girdėjo tėvo ir motinos balsus. Jis
atkakliai maldavo, bet dar jautėsi per prastai, kad imtų niršti.

– Tik keletą centų. Duok dolerį, mieloji, ir aš eisiu. Nebū-
siu čia. Paliksiu tave ramybėje. Galėsi skirti laiko sau, galėsi
būti be manęs, kaip sakai ir norinti. Būsiu atokiai. Tau niekada
nebereikės į mane žiūrėti.

Jis toliau taip kalbėjo, o Patricija gurkšnojo arbatą ir stebė-
jo gelstančius beržo lapus. Kai išgėrė paskutinį saldoką gurkš-
nį, padėjo puodelį ir persirengė: užsivilko džinsus ir languotą
palaidinę, apsiavė nudrengtus batus. Tada susisegė plaukus ir
užėjo už pakabintos antklodės. Nekreipė į tėvą dėmesio – iš-
stypusios blauzdos, išplerę batai – ir parodė motinai tešlą savo
pietų kibirėlyje.

– Dar gera, – tarė motina ir išspaudė nežymią šypseną.

Tada vienu sklandžiu judesiu išėmė tešlą iš kibirėlio ir įdė-
jo į keptuvę. Kai kada veiksmi, kuriuos motina per gyvenimą
darė daugybę kartų, atrodydavo lyg magiški triukai.

– Laume, ei, Laume, mano mažoji mergaite, – garsiai su-
aimanavo tėvas.

Patricija išėjo į lauką, žengė prie malkų rietuvės, ištraukė iš
kaladės kirvį ir suskaldė malką. Tada kurį laiką ją dar smulkino,
kad tiktų krosniai. Ji netgi nunešė malkas ir sudėjo prie durų.
Tai jau buvo Pokio darbas, bet po pamokų jis eidavo į bokso
treniruotę. Paskui Patricija toliau kapojo malkas. Tėvui esant
namie jai reikėjo kokios nors rimtesnės veiklos. Taip, ji smul-
kaus sudėjimo, tačiau iš prigimties stipri. Ji mėgo, kai po ranka
metalas sudundėdavo atsimušęs į malką, o ši į kaladę. Be to,
mojuojant kirviu galima pamąstyti. Ką jai reikėtų daryti. Kaip

elgtis. Kaip paversti žmones savo draugais. Malkas ji krovė ne kaip pakliuvo, o pagal tam tikrą tvarką. Pokis šaipydavosi iš jos įmantriai sudėtų malkų rietuvių. Bet apskritai jis į seserį žvelgė su pagarba. Patricija buvo pirmas žmogus šeimoje, gavęs darbą. Ji nespėdė spąstų, nemedžiojo, nerinko uogų – ji gavo tokį darbą, kokį dirba baltieji. Gretimame miestelyje. Motina nieko apie tai nesakė, bet leido suprasti, kad jaučiasi dėkinga. Šiais metais Pokis gavo batus eiti į mokyklą. Vera savo kelionei į Mineapolį gavo languotą „Toni“ suknelę su puskojinėmis. O Patricija nuo kiekvienos algos šiek tiek atsidėdavo, kad vieną dieną iškeliautų ieškoti galbūt dingusios Veros.